

За благодатта и свободната воля

СВ. АВРЕЛИЙ АВГУСТИН

Към Валентин и монасите с него

Глава I

1. Заради тия, които така прогласяват и защитават свободното човешко произволение, че дръзват да не признават и се опитват да отстранят благодатта Божия, която ни призовава към Бога и от лошите наши заслуги ни освобождава, и чрез която натрупваме добрите заслуги, дето ще ни отведат във вечния живот, много вече разисквахме, пък и писахме, според дареното ни по Господне благоволение. Но тъй като има такива, които така защитават благодатта Божия, че отричат свободата на човешкия избор, или пък смятат, че когато се защитава благодатта, следва да се отрича свободния избор, погрижих се да се обърна с това послание към Ваша милост, брате Валентине, и към останалите Ви съслуживци Божии, подбуден от взаимната братска любов. Защото, брате, неколцина от Вашето съобщество, които дойдоха при нас (по тях изпращам нижеследующето), ни съобщиха, че по този въпрос има разногласия между вас. И тъй, прелюбезни, за да не ви обърка неяснотата на тоя въпрос, напомням ви най-напред за всичко, което ще разберете, да поблагодарите Богу; а за онова, що все още остава недостъпно за устремлението на вашия ум, молете Бог да ви дари с разбиране, но съхранете мир и любов между вас; и ходете в това, до което сте съумели да стигнете, додето сам Той не ви доведе до нещата, които все още не разумявате. Това напомня апостол Павел, който след като признава, че още не е свършен, малко след това казва: "Който, прочее, сме свършени, това да мислим", сиреч ние сме свършени дотолкова, че все още не сме достигнали достатъчното за нас свършенство; а сетне добавя: "Ако ли нещо инак мислите, Бог и него ще ви разкрие; но по това, до което достигнахме, нека бъдем единомислени" (Филипяни 3:15-16). Наистина, ние сме единомислени по това, до което сме достигнали, ние ще можем да стигнем и до все още недостигнатото, защото Бог ще ни го открови, даже ако го мислим иначе, стига само да не отстъпваме от онова, което той вече ни е открил.

Глава II

2. Но Бог ни е откровил чрез Светото свое Писание, че в човека има свободно произволение. А как го е откровил, ще ви припомня не с човешка, ами с божествена реч. Първо, самите божествени заповеди не биха имали никаква полза, ако човекът не притежаваше свободното произволение, та като ги осъществи, да постигне обещаните му награди. Наистина, те били дадени тъй, че човекът да не е извиним за незнанието си, както в "Евангелието" Господ казва за юдеите: "Ако не бях дошъл и не бях им говорил, грях не щяха да имат; а сега нямат извинение за греха си" (Йоан 15:22). За какъв грях говори, ако не за оня, големия, за който знаел отнапред - още когато казал това, - че ще го сторят, сиреч че ще го погубят? Защото и преди още Христос да е дошъл в плът при тях, те не били безгрешни. Пак апостолът казва: "Гневът Божий се открива от небето върху всяко нечестие и неправда на човеците, които държат истината в неправда; тъй като онова, що може да се знае за Бога, тям е явно, понеже Бог им го откри. Защото онова, що е невидимо у него, сиреч вечната Му сила и Божеството, се вижда още от създание мира чрез разглеждане творенията; тъй че те са неизвиняеми" (Римляни 1:18-20). Защо ги нарича неизвиняеми, ако не заради онова извинение, до което обикновено

прибягва човешката гордост: "Ако знаех, щях да го сторя; не знаех, за това не го сторих", или: "Ако знам, ще го сторя; не го правя, защото не зная"? Това именно извинение им се отнема, когато бъдат дадени заповедите или се проясни знанието за това, че не бива да се греши.

3. Има обаче и люде, които се опитват да извинят себе си с Бога. За тях апостол Иаков казва: "Никой, кога е в изкушение, да не казва: Бог ме изкушава; защото Бог се от зло не изкушава, а и Сам не изкушава никого, но всеки се изкушава, увличан и примамван от собствената си похот; след това похотта, като зачене, ражда грях, а грехът, извършен, ражда смърт" (Яков 1:13-15). На тях, дето искат да извинят себе си с Бога, тъй отвърща книгата с притчите Соломонови: "Глупостта на човека изкривява път му, а сърцето му негодува против Господа" (Притчи 19:3). А книгата с премъдростите на Исуса, сина Сирахов, казва: "Не казвай: "заради Господа отстъпих", защото което Той мрази, това не бива да правиш. Не казвай: "Той ме въведе в заблуда", защото Той няма нужда от грешен човек. Господ мрази всяка гнусота, и тя е неприятна на ония, които се боят от Него. Той от начало сътвори човека и го остави на произволението му. Ако желаеш, ще запазиш заповедите и ще завардиш благоугодна вярност. Той ти е предложил огън и вода: към което желаеш, ще простреш ръка. Пред човека е живот и смърт, и което той пожелае, то ще му се даде" (Сир., 15:11-17). Ето, виждаме как откровено се изявява свободното произволение на човешката воля.

4. Какво означава, дето на толкова много места Бог повелява да бъдат спазвани и съблюдавани заповедите му? Защо повелява, ако няма свободно произволение? Как е блажен онзи, за когото е речено в псалома, че "в закона на Господа е волята му" (Псалм 1:2)? Не указва ли всичко това достатъчно, че чрез волята си човек е в закона Господен? Най-сетне, толкова много са заповедите, отправени именно в някакъв смисъл към волята, както например: "Не се оставяй да те надвива злото" (Римляни 12:21), или подобните нему: "Не бивайте като кон, като неразумно муле" (Псалм 31:9), или: "Не се смятай за мъдрец", и: "Не отказвай да сториш добро ономува, който се нуждае", и: "Не крой зло против ближния си" (пак там, 3:7,11,27,29), или "Не давай внимание на лъстива жена" (пак там, 5:2), или: "Не иска да се вразуми, та да върши добро" (Псалм 35:4), или: "Не отхвърляй завета на майка си" (Притчи 1:8) или: "Не избрах за себе си страха Господен" (Притчи 1:29), и още неизброими подобни изречени я във вехтите божествени книги. Какво показват те всичките, ако не свободния избор на човешката воля? А какво друго е показано в новите евангелски и апостолски книги, там, дето е речено: "Не си събирайте съкровищата на земята" (Матей 6:19), и: "Не бойте се от ония, които убиват тялото" (пак там, 10:28), и: "Ако някой иска да върви след Мене, нека се отрече от себе си" (пак там, 16:24), и: "На земята мир, между човеците благоволение" (Лука 2:14); или казаното от апостол Павел: "Няма да сгреша, ако се омъжи. Но който е непреклонно твърд в сърцето си, без да е в нужда и е властен над волята си, па реши в сърцето си да пази своята девица, той добре прави" (I Коринтяни 7:36-37). Пак той казва: "Ако доброволно върша това, имам награда" (пак там 9:17); и отново той: "Както е имало усърдие в искането ви, тъй усърдно да стане и довършването му" (II Коринтяни 8:11). А към Тимотей се обръща така: "Кога пренебрегнат Христа, искат да се женят" (I. Тим., 5:11) и другаде: "Па и всички, които искат да живеят благочестиво в Христа Исуса, ще бъдат гонени" (II. Тим., 3:12), и пак към Тимотея: "Не занемаряй дарбата, която е в тебе" (I Тимотей 4:14). И към Филимон: "Да бъде твоята добрина не по принуждение, а доброволна" (Филимон 14). А на слугите си напомня да служат на господарите от душа и драговолно (Ефесяни 6:6). Същото казва и Иаков: "Братя мои! Дръжте вярата в Исуса Христа, нашия Господ на

славата, без лицепрятие" (Яков 2:1), и още: "Не се клеветете" (пак там, 4:11). А и Йоан говори в посланието си: "Не обичайте света" (I Йоан, 2:15), а и други такива неща. Разбира се, там, дето е речено "не пожелавай това или онова", или дето се казва, че нещо трябва или не бива да се върши, божествените нареждания изискват усилието на волята, а с това достатъчно ясно изтъкват свободното произволение. Никой, значи, да не обвинява Бога в сърцето си, ами себе си да вини, когато съгрешава. А и когато върши нещо по Бога, да го не отлъчва от собствената си воля. Защото когато го върши доброволно, тогава делото му се нарича добро и той може да се надява на награда за доброто си дело пред оня, за когото е речено: "Тогава ще въздаде всекиму според делата му" (Матей 16:27).

Глава III

5. И тъй, обичайното извинение с незнанието се отнема от хората, узнали божествените наредби. Ала не ще останат без наказание и онези, които не знаят Божия закон. "Ония, които без закон са съгрешили, без закон и ще загинат; а ония, които при закон са съгрешили, чрез закон ще бъдат съдени" (Римляни 2:12). Аз не мисля, че с това апостолът е искал да каже, че непознаващите в греховете си закона ще страдат повече от познаващите го. Истина е, че привидно погибелта е нещо по-лошо от осъждането, но тъй като това се отнася до езичниците и юдеите, първите от които нямат закон, а вторите са го получили, кой ще дръзне да каже, че юдеите, които не повярвали в Христа, съгрешавайки в закона, не ще погинат, понеже за тях е речено "чрез закон ще бъдат съдени"? Защото никой не може да бъде освободен, ако не вярва в Христа, и те ще бъдат осъдени тъй, че всички те да загинат. Ако положението на незнаещите закона Божи е по-лошо от това на знаещите, как ще е истинно реченото от Господа в Евангелието; "Оня слуга, който не е знаел волята на господаря си, и е направил нещо достойно за наказание, ще бъде бит малко; а който е знаел волята на господаря си, и не е постъпвал по волята му, ще бъде бит много" (Лука 12:48,47). Тук той показва, че по-тежко грешат знаещият, нежели незнаещият. И въпреки това не бива да бягаме към мрака на незнанието, та там всеки да си намери извинение. Защото едно е да не знаеш, друго - да не искаш да знаеш. Както е упрежната волята у оня, за когото е речено: "Не иска да се вразуми, та да върши добро" (Псалм 35:4). Ала и онова незнание - не на нежелаящите да узнаят, а просто на незнаещите - не извинява никого дотолкова, че да не гори той във вечния огън, макар и той да не е повярвал поради това, че изобщо не е и чувал онова, в което да вярва; може би само огънят ще го гори по-малко жестоко. Защото не без причина е казано: "Излей гнева Си върху народите, които Те не познават" (Псалм 78:6); и не безпричинни са думите на апостола: "Дойде в пламенен огън да отмъщава на ония, които не познават Бога" (II Солунци 1:8). При все това, за да имаме това знание и да не реква никой: "Не знаех, не чух, не разбрах", към човешката воля са обърнати словата: "Не бивайте като кон, като неразумно муле" (Псалм 31:9), макар че по-лош изглежда онзи, за когото е речено: "Роб с думи няма да се научи, защото и да ги разбира, не слуша" (Притчи 29:19). А пък когато човек рече: "Не мога да сторя това, което е заповядано, защото от похотта си съм победен", той вече няма извинение от незнанието си и не обвинява Бога в сърцето си, ами познава злото в себе си и се измъчва; нему именно казва апостолът: "Не се оставяй да те надвива, но надвивай злото с добро" (Римляни 12:21). И когато казва: "не се оставяй да те надвие", той без съмнение се обръща към свободния избор на волята му. Защото желанието и нежеланието са присъщи на собствената му воля.

Глава IV

6. Трябва да се пазим обаче да не схванем всичките тези, а и останалите божествени свидетелства в защита на свободната воля (които несъмнено са твърде много) така, че да не остане място за помощта и благодатта Божия спрямо благочестивия и добродетелен живот, за който наградата ще е вечна; и да не дръзне някой нещастник, който живее добродетелно и върши добри дела (или по-скоро си въобразява че живее добродетелно и върши добри дела), да се възслави в себе си, а не в Господа, и в себе си да положи упованието на праведния живот, та да го стигне проклятието на пророк Йеремия, който казва: "Проклет оня човек, който се надява на човек и плътта на мишците си прави своя опора, и чието сърце страни от Господа" (Йеремия 17:5). Разберете добре, братя, това свидетелство на пророка. Наистина, той не е рекъл: "Проклет оня човек, който се надява на себе си", и някому може да се стори, че той казва: "Проклет оня човек, който се надява на човек", та никой да се не надява на друг човек, а на себе си. Та за да покаже, че увещава човека и на себе си да се не уповава, веднага след думите: "Проклет оня човек, който се надява на човек", добавя: "и плътта на мишците си прави своя опора". Мишцата тук означава способността за действие. А под името "плът" следва да се разбира човешката уязвимост. И плътта на мишците си прави своя опора онзи, който смята, че за да постъпва добре му стига онази уязвима и немощна, сиреч човешка, способност, и не се уповава на Господнята помощ. Затова добавя: "и чието сърце страни от Господа". Такава е пелагианската ерес, не древната, ами наскоро възникналата: и макар тази ерес да бе оспорвана дълго време, по необходимост въпросът достигна и до последните епископски събори; оттам аз ви изпратих ако не всичко, то поне заслужаващото да бъде прочетено. Ние, следователно, да се не надяваме на човек и плътта на мишците си да не правим наша опора, и да не страни сърцето ни от Господа, ами да му рече: "Бъди мой помощник; не ме отхвърляй и не ме оставяй, Боже, Спасителю мой" (Псалм 26:9).

7. Така че, любезни, както с гореприведените свидетелства на Светото Писание доказахме, че за добродетелен живот и праведно действие в човека е налице свободно произволение на волята, тъй да разгледаме и божествените свидетелства за благодатта Божия, без която не можем да сътворим нищо добро. Първо да кажа нещо за собствения ви обет. Защото не би ви събрало това общежитие, в което живеете във въздържание, ако не бяхте презряли насладата от съпружеството. Но ето, когато учениците казали по повод реченото от Господа: "Ако е такова задължението на човека към жената, няма полза да се жени", той им отвърнал: "Не всички възприемат тая дума, но ония, на които е дадено" (Матей 19:10-11). Нима не към свободното произволение на Тимотей се обръщал апостолът, като рекъл: "Пази себе си чист" (I Тимотей 5:22)? И тук именно посочва могъществото на волята, като казва: "без да е в нужда и властен във волята си, да пази своята девица". Ала "не всички възприемат тая дума, но ония, на които е дадено". Защото ония, на които не е дадено, или не искат, или не могат да изпълнят това, дето желаят: а на които е дадено, тъй желаят, че съумяват и да изпълнят желанието си. И тъй, за да бъде възприето от някои словото, дето не всички могат да възприемат, са нужни както дар Божи, тъй и свободно произволение.

8. Защото нали и за самото целомъдрие в брачния живот апостолът казва: "Нека прави каквото иска: няма да съгреша; нека такива се омъжват" (I Коринтяни 37:36); ала при все това и този живот е дар Божи по думите на Писанието: "От Господа се венчае жената за мъж". Затова учителят на езичниците, препоръчвайки в проповедта си както съпружеското целомъдрие, заради което не се върши прелюбодеяние, тъй и

превъзходящото това съвършенство въздържание, заради което се не стремим избощо към никое плътско съединение, посочва, че и едното, и другото са дарове Божии, като пише до коринтяните и им напомня, че съпрузите не бива да се мамят един друг: и след като им го е напомнил, прибавя: "Защото желая всички човеци да са като мене" - понеже сам той се въздържа от всякакво плътско общение; и след това казва: "Ала всеки си има своя дарба от Бога, един - тъй, други - инак" (пак там 7:7). Нима всичките ти многобройни наредби в закона Божи, да се не блудства и да се не прелюбодейства, указват нещо друго, освен свободното произволение? Защото не би имало такива наредби, ако човекът не притежаваше собствена воля, която да се подчини на божествените заповеди. И все пак тя е Божи дар, без който е невъзможно да се спазва заповедта за непорочност. Затова и казва онзи мъж в книгата на Премъдростта: "Когато разбрах, че иначе не мога я овладеея, освен ако Бог дари, - и че беше работа на разума да се познае, чий е този дар" (Премъдрост Соломонова 8:21). А за да не се спазят тия свети заповеди за непорочност, "всеки се изкушава, увличан и примамван от собствената си похот" (Яков 1:14). Тъй че ако човек се опита да каже: "Искам да ги спазвам, но похотта ми ме надвива", ще му изтъкне Писанието свободното му произволение с приведените по-горе думи: "Не се оставяй да те надвива злото, но надвивай злото с добро". Но за да стане това, на помощ иде благодатта: а пък ако не дойде, не ще има закон освен силата на греха. Защото умножава се похотта и по-силна става от запрещаващия закон, ако на помощ не се притече духът на благодатта. Това именно твърди същият учител на езичниците: "Жилото на смъртта е грехът, а силата на греха е законът". Ето защо казва човекът: "Искам да спазвам наредбата на закона, но ме надмогва силата на похотта ми". И когато се обърнат към волята му и рекат: "Не се оставяй да те надвива злото", ще му помогне ли нещо, ако благодатта не му дойде на помощ? Това прибавил по-нататък и сам апостолът: защото като казал: "силата на греха е законът", продължил: "Да въздадем благодарение Богу, Който ни дарява победата чрез Господа нашего Исуса Христа" (I Коринтяни 15:56-57). Следователно и победата, надмогваща порока, е не нещо друго, ами дар Божи, подпомагащ в това сражение свободната воля.

9. Затова и небесният Учител говори: "Бъдете будни и се молете, за да не паднете в изкушение" (Матей 26:41). Значи всеки, сражавайки се срещу собствената си похотливост, трябва да се моли, да не изпадне в изкушение, сиреч да не бъде увлечен и съблазнен от нея. А в изкушение не ще изпадне, ако с добрата си воля надмогне злото желание. И все пак произволенията на човешката воля не ще е достатъчно, ако Господ не отдаде победата на оногова, който се моли да не бъде въвеждан в изкушение. А има ли нещо по-очевидно от благодатта Божия, която се проявява там, дето постигаме онова, за което се молим? Защото ако е рекъл Спасителят наш: "Бъдете будни, за да не паднете в изкушение", това увещание очевидно е насочено към човешката воля; а пък с думите "и се молете" посочва, че Бог ни помага да не изпадаме в изкушение. Речено е на свободното произволение: "Не пренебрегвай, синко, наказанието от Господа" (Притчи 3:11); и Господ говори: "Но аз се молих за тебе, Петре, да не оскъдне вярата ти" (Лука 22:32). Човеку на помощ се притича, следователно, благодатта, за да не се заповяда безпричинно на волята му.

Глава V

10. Когато Бог казва: "Обърнете се към Мене, и аз ще се обърна към вас" (Захария 1:3), едното от тях - сиреч това, дето ние се обръщаме към него - е очевидно присъщо на нашата воля, а другото - дето Бог се обръща към нас - е присъщо на благодатта Божия. Тук пелагианите могат да си помислят, че е възтържествувало тяхното мнение, според

което благодатта Божия не се дарява според заслугите ни. Такова нещо обаче не дръзнал да твърди дори и самият Пелагий, когато на изток, в провинция Палестина, дето е разположен градът Иерусалим, го изпитвали епископите. Но сред останалите възражения срещу него било издигнато и това, че според него благодатта Божия ни се дарява според заслугите ни: а това е толкова чуждо на католическото учение и толкова враждебно на Христовата благодат, че ако той не предал на анатема осъжданото учение, сам би си тръгнал оттам анатемосан. Но че тази анатема била лицемерна, показват по-сетнешните му книги, в които не защитава нищо друго, освен че благодатта Божия ни се дарява според заслугите ни. Та те подбират такива места от Писанието, подобни на приведеното от мен малко по-горе: "Обърнете се към Мене, и аз ще се обърна към вас", за да излезе, че благодатта Божия, в която и Бог се обръща към нас, ни се дарява според заслугата на собственото ни обръщане към него. И не забелязват ония, които мислят така, че ако дар Божи не беше и самото ни обръщане към Бога, не бихме вопили към него "Боже на силите, възстанови ни!" (Псалм 79:8); и: "Няма ли пак да ни оживиш", или: "Възстанови ни, Боже на нашето спасение" (пак там 84:7,5), и други от този род, чието изброяване би било твърде дълго. Защото какво друго означава да стигнем до Христа, ако не да се обърнем към него във вярата си? И въпреки това той е рекъл: "Никой не може да дойде при Мене, ако му не бъде дадено от Моя Отец" (Йоан 6:65).

11. Също така писаното във втора книга на "Паралипоменон": "Господ е с вас, когато сте вие с Него; и ако Го търсите, ще го намерите; ако пък Го оставите, и Той ще ви остави" (II Паралипоменон 15:2), посочва произволението на волята. Ала ония, които твърдят, че благодатта Божия ни се дарява според заслугите ни, схващат тези свидетелства тъй, уж че заслугата ни се състои в това, дето сме с Бога, а пък благодатта се дарява според тая заслуга, за да бъде и той с нас. И заслугата ни уж е в това, дето го търсим; а според тая заслуга ни се дарява благодатта му, за да го намерим. Той прогласява свободата на волята и в първа книга, дето е речено: "И ти, сине Соломоне, да познаваш Бога, твоя баща, и да Му служиш от все сърце и от все душа, защото Господ изпитва всички сърца и знае всички движения на мислите. Ако Го търсиш, ще Го намериш; Ако Го оставиш, Той ще те остави завинаги" (I Паралипоменон 28:9). Но те извеждат човешката заслуга от думите "ако Го търсиш" и смятат, че благодатта се дарява за тая заслуга, понеже е казано "ще Го намериш": и се стараят с все сили да докажат, че благодатта Божия ни се дарява според заслугите ни - сиреч, че благодатта не е благ дар. Защото комуто се въздава според заслуга, "заплатата се вменява не по милост, а по дълг", както напълно ясно се изразява апостолът (Римляни 4:4).

12. И у апостол Павел е имало заслуга, ала зла, когато преследвал Църквата; затова и казва: "Не съм достоен да се нарека апостол, понеже гоних църквата Божия". Но макар че имал тая зла заслуга, за злото му се въздало добро; затова и добавя по-нататък: "Но с благодатта на Бога съм това, което съм". А за да укаже и на свободното произволение, тутакси добавя: "и Неговата благодат в мене не беше напразно, а повече от всички тях се потрудах". И се обръща той с увещание към свободната воля и на останалите, на които говори: "Ние ви молим да не приемате напразно благодатта Божия" (II Коринтяни 6:1). Защо ги моли за това, ако те са приели благодатта тъй, че са загубили собствената си воля? Но за да не помисли някой, че самата воля е способна на нещо добро без благодатта Божия, след думите: "Неговата благодат в мене не беше напразно, а повече от всички тях се потрудах", добавя и следното: "ала не аз, а Божията благодат, която е с мен" (I Коринтяни 15:9-10), сиреч не сам аз, а благодатта Божия с мен: или казано другояче - не благодатта Божия сама, не сам той, а благодатта Божия съвместно

с него. А това, дете бил призван от небето и се обърнал за това толкова велико и дейно призвание, се дължи само на благодатта Божия; защото заслугите му били големи, но зли. И сетне на друго място се обръща към Тимотей: "Стани участник в страданията за благовестието Христово по силата на Бога, Който ни спаси и повика към свето знание, не заради нашите дела, а по Свое благоволение и благодат, дадена нам в Христа Исуса" (II Тимотей 1:8-9). Припомняйки си заслугите си, ала злите, той казва: "Защото и ние някога бяхме неразумни, непокорни, заблуждавани, бяхме роби на похоти и на разни сладострастия, живеехме в злоба и завист, бяхме отвратителни, мразехме се един други" (Тит 3:3). Какво, ако не наказание, заслужават всичките ти злодейства? Но Бог, който въздава добро за злините, чрез благодатта си (която ни се дарява не според заслугите ни) сторил онова, за което се говори веднага след това: "А когато се яви благостта и човеколюбието на нашия Спасител, Бога, Той ни спаси не поради делата на праведност, що ние извършвахме, а по Своята милост, чрез банята на възраждането и обновата на Духа Светаго, Когото изобилно изля върху нас чрез Исуса Христа, нашия Спасител, та, оправдани с Неговата благодат, да станем по надежда наследници на вечния живот" (пак там 3:4-7).

Глава VI

13. С такива и подобни свидетелства се доказва, че благодатта Божия ни се дарява не според заслугите ни: защото тя е била дарявана не само без каквито и да е добри, ами и при множество зли заслуги, подобни на гореспоменатите, пък виждаме, че и всекидневно се дарява въпреки тях. Но, очевидно, след като бъде дарена, и самите ни заслуги започват да бъдат добри, ала чрез нея: защото ако тя отстъпи, човекът рухва и свободното му произволение не го въздига, ами го погубва. Ето защо, когато човек започне да си събира добри заслуги, трябва да ги припише не на себе си, ами на Бога, комуто е речено в псалома: "Ти беше мой помощник; не ме оставяй" (Псалм 26:9). С думите "не ме оставяй" псалмистът показва, че ако бъде изоставен, сам по себе си той не ще е годен за нищо добро: затова и казва: "И аз си думам в моята благочестина: няма да се поколебая навека". Защото си въобразявал, че доброто, с което бил преизпълнен, е негово и че не ще се поколебае в него: но благодатта го напуснала за малко, за да му покаже чие е онова, с което бил започнал да се хвали като със свое - така че, вразумен, той прогласява: "По благоволението Си, Господи, Ти укрепи моята планина; но скри лицето Си, и аз се смутих" (Псалм 29:7-8). Затова благодатта Божия е необходима за човека - не само за да се оправдае нечестивият, сиреч от нечестив да стане праведен, когато за злото му се въздаде добро, ами и когато вече е оправдан чрез вярата си, да го съпътствува благодатта и той да се опира на нея, за да не падне. Затова в "Песен на песните" е писано за самата Църква: "Коя е тая, избелената, която възлиза, опирайки се на своя възлюбен?" (Песен на песните 8:5). "Избелена" е онази, която сама по себе си не може да бъде бяла. И от кого е избелена, ако не от оногова, който казва чрез пророка: "Да бъдат греховете ви и като багрено - като сняг ще избеля" (Исаия 1:18). И тъй, тя няма никаква добра заслуга за това, че била избелена: но като станала бяла, вече ходи в доброто, стига само да се опира неотклонно на оная, от когото е била избелена. Затова и самият Исус, на когото се опира избелената, рекъл на учениците си: "Без Мене не можете да вършите нищо" (Йоан 15:5).

14. Та за да се върнем към апостол Павел, който - както установихме - без каквито и да е добри заслуги, ами, напротив, с множество зли, придобил благодатта от Бога, въздаващ за злото с добро, и да видим, какво говори той непосредствено преди страстите си, пишейки на Тимотей: "Аз вече ставам жертва и времето на моето

отхождане настъпи. С добрия подвиг се подвизавах, път свърших, вярата опазих". Тук той споменава всички свои добри заслуги - в смисъл, че за добрите си заслуги ще получи венеца онзи, който за злите си заслуги придобил благодат. Но обърнете внимание, какво следва после: "Очаква ме венецът на правдата, който ще ми даде в оня ден Господ, Праведният Съдия" (II Тимотей 4:6-8). Кому ще възложи венеца праведният Съдия, ако преди това благодат не е дарил милосърдният Отец? Как ще го възложи заслужено, ако преди това благодатно не е дарил милостта си?

15. Ала когато пелагианите казват, че според заслугите ни не се въздава единствено онази благодат, чрез която се опрощават човешките грехове, а пък онази, която се дава накрая, сиреч вечният живот, зависи от прежните ни заслуги, то на това трябва да се отговори. Защото ако разбираха заслугите ни така, че да ги смятат също за Божии дарове, този възглед не бива да бъде отхвърлян: но тъй като те възвестяват човешките заслуги така, че - както твърдят - човек уж ги имал от себе си, с пълно право апостолът им отвърща: "Кой те отличава от другите? Какво имаш, което да не си получил? А щом си получил, защо се хвалиш, като да не си получил?" (I Коринтяни 4:7). Прочее, на човек, мислещ така, с пълно право се казва: "Собствените си дарове увенчава Бог, а не заслугите ти; а ако от теб са заслугите ти, значи не са от Бога". Ако обаче не са от Бога, значи са зли - а Бог не увенчава такива; ако пък са добри, значи са Божии дарове; защото, както казва апостол Яков: "Всяко добро даяние и всеки свършен дар иде отгоре, слизайки от Отца на светлините" (Яков 1:17). Затова и Йоан, Господният предтеча казва: "Не може човек да приеме нищо, ако му не бъде дадено от небето" (Йоан 3:27): и както пленил плен от небето, отдето снизходил и Светият Дух, когато Иисус се възнесъл, той дарил и дарове на човеците (Псалм 67:19; Ефесейни 4:8). Затова, ако добрите ти заслуги са Божии дарове, Бог увенчава добрите ти заслуги не като свои заслуги, а като свои дарове.

Глава VII

16. Затова нека разгледаме и самите заслуги на апостол Павел, за които - по собствените му думи - ще му възложи венеца на правдата праведният съдия, и да видим дали заслугите му са негови собствени, сиреч дали сам той си ги е подготвил, или са дарове Божии. "С добрия подвиг - казва той - се подвизавах, път свърших, вярата опазих". Най-напред, тези добри деяния не биха се осъществили, ако не ги предшествуваха добри помишления. Обърнете внимание, впрочем, какво казва той за самите помишления, когато се обръща към коринтяните с думите: "Но не затова, че сме способни да помислим нещо от себе си като от нас си; напротив, способността ни иде от Бога" (II Коринтяни 3:5). После нека изследваме всяко поотделно. "С добрия подвиг се подвизавах" - казва. Питам, с каква сила се е подвизавал - с такава ли, която е от самия него, или с дарената му свише? Ала не може да бъде, един толкова велик учител да не знае закона Божии, прогласен във "Второзаконието": "И да не кажеш в сърцето си: "моята сила и костта на моята ръка ми придобиха това богатство", но да помниш Господа, твоя Бог, защото Той ти даде сила да придобиваш богатство" (Второзаконие 8:17-18). Каква обаче е ползата от подвига ако резултатът му не е победа? А кой, ако не Бог ни дарява победата, за която апостолът казва: "Да въздадем благодарение Богу, Който ни дарява победата чрез Господа нашего Иисуса Христа" (I Коринтяни 15:57)? И на друго място, споменавайки свидетелството на псалома: "Заради Тебе весден ни умъртвяват; смятат ни като овци за клане", допълва и казва: "Но във всичко това удържаме преголяма победа чрез Оногова, Който ни възлюби" (Псалм 48:22; Римляни 8:36-37): значи не чрез нас, а чрез възлюбилния ни. Сетне казва "път свърших": ала това

казва същият, който другаде говори: "Това зависи не от оногова, който желае, нито от оногова, който тича, а от Бога, Който милува" (пак там 9:16). Тази мисъл по никой начин не може да бъде извъртяна така, че да се рече: "Не от Бога, който милува, ами от човека, който желае или тича": защото който дръзне да твърди подобно нещо, ще се прояви като откровено противоречащ на апостола.

17. Накрая казва: "вярата опазих": ала това казва онзи, който говори другаде: "Като помилуван от Господа да му бъда верен" (I Коринтяни 7:25). Разбира се, той не казва: "помилуван съм от Господа, защото съм му верен", а: "за да съм му верен", показвайки със самото това, че и самата вяра е невъзможна без помилуване от Бога и че и тя е дар Божи. Това той учи откровено, казвайки: "Защото по благодат сте спасени чрез вярата; и това не е от вас - Божий дар е." Защото е възможно някои да рекат: "Затова получихме благодатта, защото повярвахме", приписвайки, тъй да се рече, на себе си вярата, а на Бога - благодатта. Затова именно апостолът казва: "чрез вяра", но сетне: "това не е от вас - Божий дар е". А за да не рекат, че с делата си са заслужили такъв дар, веднага след това добавя: "не е от дела, за да не би някой да се похвали" (Ефесяни 2:8-9). Не че отричал или смятал за суетни добрите дела (защото твърди, че Бог въздава всекому според делата му - Римляни 2:6), ами настоявал, че делата са от вяра, а не вярата - от дела; затова делата ни праведни са от оная, от когото е и самата вяра, за която е речено: "Праведният чрез вярата си ще бъде жив" (Авакум 2:4).

18. Людете не разбират казаното от самия апостол: "Мислим, че човек се оправдава с вярата, без делата по закона" (Римляни 3:28) и си въобразяват, че според него е достатъчно човек да вярва, макар и да живее зле и да не върши добри дела. Но не може да мисли така оная Съсъд на избраничеството, който, като рекъл на едно място: "Защото в Христа Иисуса нито обрязването има сила, нито необрязването", тутакси добавил: "но вярата, която действа чрез любов" (Галатяни 5:6). Това е същата тая вяра, която отделя верните Богу от нечистите демони: защото и последните, както казва апостолът, "вярват и треперят" (Яков 2:19), ала не вършат добро. Следователно в тях я няма оная вяра, чрез която е жив праведният, сиреч която действа чрез любов, за да ѝ въздаде Бог живот вечен за делата ѝ. А тъй като и собствените ни добри дела са от Бога, както от него са вярата и любовта в нас, споменатият Учител на езичниците нарича благодат и самия вечен живот.

Глава VIII

19. От тук възниква един не особено лек въпрос, който следва - с помощ Господня - да бъде решен. Защото ако вечният живот се въздава за добрите дела, както ясно говори Писанието, понеже Бог "ще въздаде всекому според делата му" (Матей 16:27), то как така вечният живот е благодат, щом благодатта не се въздава за делата, ами благодатно, сиреч даром се дарява, по думите на самия апостол: "На оногова, който работи, заплатата се вменява не по милост, а по дълг" (Римляни 4:4), и още: "Тъй, прочее, и в сегашно време, по избор на благодатта, запази се остатък", и веднага след това: "Но ако е по благодат, не е вече по дела; защото инак благодатта не би била вече благодат" (пак там 11:5-6). Та как ще е живот вечен благодатта, която се извлича от делата? Или може би апостолът не е твърдял, че вечният живот е благодат? Напротив, точно това твърди той, и никой не може да го оспори: и нужен му бил не тълкувател изтънчен, ами слушател внимателен. Защото като рекъл: "платката, що дава грехът, е смърт", тутакси добавил: "а дарът Божий е живот вечен в Христа Иисуса, нашия Господ" (пак там 6:23).

20. И тъй, струва ми се, че този въпрос не може по никой начин да бъде решен, докато не разберем, че и самите ни добри дела, за които ни се въздава живот вечен, се дължат на благодатта Божия, понеже казва Господ Исус: "Без Мене не можете да вършите нищо" (Йоан 15:5). И като рекъл: "Защото по благодат сте спасени чрез вярата: и това не е от вас - Божий дар е; не е от дела, за да не би някой да се похвали": апостолът видял, че хората могат да схванат тези думи в смисъл, че вярващите не се нуждаят от добри дела, ами че само вярата им е достатъчна; и че - от друга страна - те могат да се похвалят с добрите си дела, като че ли за да ги извършат, са си самодостатъчни: затова и веднага добавя: "Защото Негово творение сме ние, създадени в Христа Исуса за добри дела, що Бог е предназначил да вършим" (Ефесяни 2:8-10). Какво означава казаното от него, когато споменава благодатта Божия: "не от дела, за да не би някой да се похвали"? Защо казва това, привеждайки основанието, че "Негово творение сме ние, създадени в Христа Исуса за добри дела"? Как тогава "не от дела, за да не би някой да се похвали"? Но виж и уразумей, че думите "не от дела" означават "не от твоите", сиреч от онези, които се дължат на самия тебе, ами от тези, за които Бог те е създал, сиреч образувал и сътворил. Защото когато казва: "Негово творение сме, създадени в Христа Исуса за добри дела", той има предвид не онова сътворяване, чрез което сме били създадени като човечи, а другото, за което говори онзи, който очевидно вече е човек: "Сърце чисто създай в мене, Боже" (Псалм 50:12), и за което апостолът казва: "И тъй, който е в Христа, той е нова твар; древното премина; ето, всичко стана ново. А всичко е от Бога" (II Коринтяни 5:17-18). Създадени сме, следователно, сиреч оформени и сътворени "за добри дела", които не ние а "Бог е предназначил да вършим". И тъй, любезни братя, ако животът ни не е нищо друго, освен Божия благодат, несъмнено и вечният живот, който се въздава за добрия живот, е благодат Божия: и той се дава даром, защото и онзи, комуто се дава, даром е даден. Но този живот, на който се дава, е само благодат, а онзи, който му се дава като възнаграждение, е благодат въз благодат, като награда за праведността - за да е верно (а то е верно!), че Бог въздава всекиму според делата му.

Глава IX

21. Но може би ще попитате, дали в Светото Писание съм срещал израза "благодат въз благодат". Вземете евангелието от Йоана, в такава светлина просияващо, дето Йоан Кръстител казва за Господа Христа: "И от Неговата пълнота всички ние приемаме, и благодат въз благодат" (Йоан 1:16). И тъй, от неговата пълнота приемаме според мярата си, тъй да се рече, нашите дялове, за да живеем добре, "както Бог е отмерил всекиму" (Римляни 12:3); понеже "всеки си има своя дарба от Бога, един - тъй, други - инак" (I Коринтяни 7:7); и това е благодатта. А освен това приемаме и благодат въз благодат, когато ни се въздава вечният живот, за който апостолът казва: "А дарът Божий е живот вечен в Христа Исуса, нашия Господ", след като преди това е рекъл: "Платката, що дава грехът, е смърт". Наистина, та отплата е заслужена, защото на воинството дяволско се въздава дължимото - вечната смърт. И макар тук да е можел да каже, и то с право, "Отплатата за праведността е живот вечен", предпочел да рече: "дарът Божий е живот вечен": за да разберем от това, че не за заслугите ни, ами по своето милосърдие Бог ни води към вечния живот. За Бога именно говори в псалма човекът Божи, обръщайки се към душата си: "увенчава те с милост и щедрости" (Псалм 102:4). Ала не се ли възлага венецът за добри дела? Тъй като, обаче, самите добри дела на добрите люде сътворява онзи, за когото е речено: "Бог е, Който ви прави и да искате, и да действувате според благата му воля", затова псалмът прогласява: "увенчава те с милост и щедрости": защото по негова милост творим доброто, за което ни се възлага венецът.

Впрочем със словата: "Бог е, Който ви прави и да искате, и да действувате според благата му воля", не бива да смятаме, че е премахнато свободното произволение. Защото ако беше така, не би казал по-горе: "със страх и трепет вършете вашето спасение" (Филипяни 2:13,12). Защото когато се отдава заповед да се извърши нещо, тя е отнесена към свободното произволение - ала да бъде то със страх и трепет, за да не би людете, приписвайки на самите себе си добрите си дела, да се хвалят с тях като със свои собствени. Един вид, апостолът бил изпитван, като му викали: Защо рече "със страх и трепет"? а той пояснил смисъла на тия думи, като отвърнал: "Бог е, Който ви прави и т.н.". Защото ако се страхувате и треперите, няма да се хвалите с добродейанията си като с ваши собствени, понеже Бог е, който действа във вас.

Глава X

22. И тъй, братя, по свободен избор сте длъжни да не вършите зло и да вършите добро; защото това ни предписва законът Божи в свещените книги, както във вехтите, тъй и в новите: но да прочетем и с помощ Господня да уразумеем думите на апостола: "Защото чрез делата на закона няма да се оправдае пред Него нито една плът; понеже чрез закона се познава грехът" (Римляни 3:20). "Познава се", казва, а не "унищожава се". Ако обаче човекът познае греха, а пък благодатта не му се притече на помощ да се опази от онова, което е познал, законът наистина поражда гняв - което на друго място твърди и сам апостолът, чиито думи са: "законът поражда гняв". Той казал това, понеже по-голям е гневът Божи върху престъпника, който познал чрез закона греха и все пак го сторил; този човек наистина е престъпник срещу закона, както е казано другаде: "Дето пък няма закон, няма и престъпление" (пак там 4:15). Затова пък на друго място казва: "за да служим Богу с обновен дух, а не по вехтата буква", желайки под вехтата буква да се разбира законът, а под обновения дух - какво друго, ако не благодатта? И за да не помисли някой, че обвинява или порицава закона, след това си задава въпроса и казва: "Какво прочее, ще кажем? Нима законът е грях? Съвсем не." А сетне добавя: "Ала аз узнах греха не иначе, освен чрез закона" (което следва от твърдението му, че чрез закона се познава грехът). "Защото - казва - и похотта не бих познал, ако законът не казваше: "не похотствувай". Но грехът, като взе повод от заповедта, произведе в мене всякаква похот; защото грехът без закона е мъртъв. Аз живеях някога си без закон; но когато дойде заповедта, грехът оживя, пък аз умрях; и оказа се, че заповедта, дадена за живот, ми послужи за смърт, защото грехът, като взе повод от заповедта, ме прелъсти и чрез нея ме умъртви. Тъй че законът е свет, и заповедта - света, справедлива и добра. И тъй, доброто ли стана за мене смърт? Съвсем не: но грехът, за да се яви той, че е грях, като ми причинява чрез доброто смърт, та чрез заповедта грехът да стане извънредно греховен" (Римляни 7:6-13). И на галатяните казва: "Като узнахме, че човек се оправдава не чрез дела по закона, а само чрез вяра в Исуса Христа, и ние повярвахме в Христа Исуса, за да се оправдаем чрез вярата в Христа, а не чрез дела по закона; защото чрез дела по закона няма да се оправдае никоя плът" (Галатяни 2:16).

Глава XI

23. Какво обаче да правим с твърдението на пелагианите, тези суетни и извратени люде, че законът е благодатта Божия, помагача ни да не грешим? Какво да правим с тия нещастници, които, без нито за миг да се усъмнят в думите си, противоречат на един толкова велик апостол? Той казва, че грехът чрез закона е събрал сили срещу човека, че чрез заповед, пък била тя свята, справедлива и добра, го убива, и че чрез доброто предизвиква смъртта му, от която не би се спасил, ако духът не оживотвореше тогава,

когото буквата е убила - както казва на друго място: "Буквата убива, а духът животвори" (II Коринтяни 3:6); докато тези невразумими люде, слепи за светлика Божий, глухи за Божи глас, настояват, че животвори убиващата буква, а на духа животворящ противословят. "И тъй, братя, - да ви напомня по-добре с думите на самия апостол - ние не сме длъжници на плътта, та да живеем по плът; защото ако живеете по плът, ще умрете; но ако чрез духа умъртвявате деянията на тялото, ще бъдете живи". Казах това, за да отвърна с апостолските слова свободното ви произволение от злото и да ви насърча към доброто: и все пак, когато не живеете по плът, ами чрез духа умъртвявате деянията на тялото, не бива да хвалите човека, сиреч себе си, а Господа. Наистина, за да не се възгордеят тия, на които говори тези неща, и за да не си въобразят, че способността им да вършат такива добри дела е от собствения им дух, а не от духа Божий, след думите: "Но ако чрез духа умъртвявате деянията на тялото, ще бъдете живи", веднага добавя: "понеже всички, водени от Духа Божий, са синове Божии" (Римляни 8:12-14). Ето защо, когато чрез духа умъртвявате деянията на тялото, за да бъдете живи, възславяйте, хвалете и благодарете на оня, чийто дух ви води, за да можете да вършите всичко това и да се окажете синове Божии. "Понеже всички, водени от Духа Божий, са синове Божии".

Глава XII

24. Затова и онези, дето се осланят единствено на помощта на закона, а се не осланят на благодатта, дето се доверяват на собствената си сила и са водени от собствения си дух - не са синове Божии. Такива са тези, за които въпросният апостол казва, че "без да разбират Божията правда и търсейки да изтъкнат своята правда, те се не покориха на Божията правда" (пак там 10:3). Това казал за юдеите, които, превъзнасяйки себе си, отхвърлили благодатта и поради това не повярвали в Христа. Те търсели - казва апостолът - да изтъкнат своята правда, а тая правда е от закона; не защото от тях е установен законът, ами понеже в закона, що е от Бога, установили правдата си, като повярвали, че този закон можа да се изпълни със собствените им сили, и не познали правдата - не тази, с която Бог е праведен, ами онази, която е дадена човеку от Бога. И за да знаете, какво е казал той за правдата, що е в закона, и за другата, що е в човека от Бога, чуйте какво казва на друго място, говорейки за Христа: "Па смятам, че всичко е вреда, и всичко считам за смет, за да придобия Христа, и да се намеря в Него, имайки не своя от закона праведност, а придобивана чрез вяра в Христа, сиреч праведност от Бога чрез вяра" (Филипяни 3:8). Какво означава "имайки не своя от закона праведност", ако не че самият закон не е от него, ами от Бога? Не означава ли, че той назовал праведността своя, макар че тя е от закона, понеже помислил, че законът може да се изпълни по негова воля и без помощта на благодатта, която се дава чрез вярата в Христа? Затова като рекъл: "имайки не своя от закона праведност", после добавил: "а придобивана чрез вяра в Христа, сиреч праведност от Бога чрез вяра". Та правда не познавали тия, за които е речено: "без да разбират Божията правда", сиреч дадената от Бога (а не дарява не убиващата буква, ами животворящият дух), "и търсейки да изтъкнат своята правда" (която сам той назовава правда от закона, говорейки, че няма своята правда от закона); "и се не покориха на Божията правда", сиреч не се покориха на Божията благодат. Защото на закона се подчинявали те, не на благодатта, и затова над тях властвувал грехът, от който човек се освобождава не чрез закона, а чрез благодатта. Ето защо и другаде казва: "Грехът не бива да господарува над вас, защото вие не сте под закона, а под благодатта" (Римляни 6:14) - не защото законът е лош, ами защото под него са тия, на които вменява вина, заповядвайки им, ала лишавайки ги от помощ. А благодатта помага, щото всеки да бъде изпълнител на закона - защото без

благодатта подчиненият на закона ще бъде само негов слушател. Та на такива апостолът казва: "Вие, които искате да се оправдавате със закона, отпаднахте от благодатта" (Галатяни 5:4).

Глава XIII

25. Кой е дотолкова глух за апостолските слова, който е дотолкова глупав, даже безумен, който дотолкова не разбира собствените си думи, че да дръзне да отъждестви благодатта със закона, въпреки че онзи, който знае какво говори, вопие: "Вие, които искахте да се оправдавате със закона, отпаднахте от благодатта"? А щом законът не е благодат (понеже за осъществяване на закона може да помогне не самият закон, ами благодатта), мигар ще е природа благодатта? Защото и това - че благодатта е природа - дръзват да твърдят пелагианите, и още, че ние сме сътворени в тази природа така, че да имаме ум разумен, с който да можем да разбираме - сътворени сме по образ Божи, за да властвуваме над рибите морски, над птиците небесни и над всички зверове, дето пълзят по земята. Ала това не е благодатта, препоръчвана от апостола чрез вярата в Исуса Христа. Защото очевидно е, че тази природа в нас е обща с тази на нечестивците и неверниците, а чрез вярата в Исуса Христа благодат има само у ония, у които е и самата вяра. "Защото не всички имат вяра" (II Солунци 3:2). Най-сетне, както истинно говори на тия, които, опитвайки да се оправдаят със закона, отпаднали от благодатта: "Защото ако чрез закона е оправданието, тогава Христос напразно умря" (Галатяни 2:21): тъй истинно говори и на ония, които смятат, че благодатта, която препоръчва и възприема вярата в Христа, е природа: "Ако чрез закона е оправданието, тогава Христос напразно умря". Защото вече имало закон, ала той не дал оправдание, имало и природа, ала и тя не оправдала: затова и Христос не умрял напразно, та и законът да се изпълни чрез оня, дето рекъл: "Не да наруша закона съм дошъл, а да го изпълня" (Матей 5:17), и погубената в Адама природа да се възстанови чрез оновова, който рекъл, че е дошъл "да подири и спаси погиналото" (пак там 18:11 и Лука 19:10); а че ще дойде той, в това вярвали даже и древните отци, които възлюбили Бога.

26. Те твърдят още, че благодатта Божия, която е дарена чрез вярата в Исуса Христа и която не е нито закон, нито природа, има сила единствено да опрощава отминалите грехове, но не и да допринася за избягването на бъдните или да ги превъзмогне в противоборство. Ала ако това беше вярно, след словата на молитвата Господня: "Прости ни дълговете, тъй както и ние прощаваме на нашите длъжници", не бихме прибавяли: "И не ни въвеждай в изкушение" (Матей 6:12-13). Първото казваме, за да ни се опростят греховете, второто - за да се предпазим от тях или да ги победим; а за последното не бихме имали основание да измолваме от Отца, който е на небесата, ако можехме да сторим всичко това със силата на човешката воля. Препоръчвам Ви, любими батко, и силно Ви увещавам внимателно да прочетете книгата на блажени Киприан "За Господнята молитва", да вникнете в нея, доколкото Бог Ви помогне, и да съхраните написаното в паметта си. Там ще видите по какъв начин той се обръща към свободното произволение на ония, които наставлява в тая си проповед, за да им покаже все пак, че онова, що трябва да бъде изпълнено в закона, в молитвата следва да бъде измолено. А това наистина би било напразно, ако за целта бе достатъчна човешката воля, без божественото вспоможение.

Глава XIV

27. Но след като бяха убедени тези не защитници, ами надменни унищожители на свободното произволение, че нито знаенето на закона, нито природата, нито пък само отпускането на греховете е онази благодат, която ни се дарява чрез нашия Господ Исуса Христа, ами че тя именно прави, щото и законът да се изпълни, и природата да се освободи, и грехът да не може да ни надмогне: та след като бяха убедени в това, те се обърнаха към това, за да докажат по който и да е начин, че благодатта Божия ни се дарява според заслугите ни. Наистина, те казват: "Макар че тя не ни се дава според заслугите на добрите ни дела, доколкото чрез нея именно творим добро; тя все пак ни се дава според заслугата на добрата ни воля - понеже, твърдят, най-напред се проявява добрата воля на молещия, предшествувана от волята на вярващия, та според тази заслуга да последва благодатта на чулия молитвата ни Бог".

28. Впрочем за вярата, сиреч за волята на вярващия, вече говорих по-горе (сравни 16-18), доказвайки, че тя се отнася към благодатта - защото апостолът рекъл не: "Помилуван бях от Господа, понеже Му бях верен", а: "Помилуван от Господа да му бъда верен" (I Коринтяни 7:25). Има и други свидетелства, в които се съдържа казаното: "Мислете скромно наспоред вярата, каквато Бог е отмерил всекому" (Римляни 12:3). И споменатото вече от мен: "Защото по благодат сте спасени чрез вярата; и това не е от вас - Божий дар е" (Ефесяни 2:8). И написаното до ефесяните: "Мир на братята и любов с вяра от Бога Отца и от Господа Исуса Христа" (пак там 6:23). И също: "Защото вам е дарувано заради Христа не само да вярвате в Него, но и да страдате за Него" (Филипяни 1:29). И едното, и другото - и вярата на вярващите, и търпението на страдащите - се отнася към благодатта Божия, понеже според думите на апостола и едното и другото са ни дадени. Това проличава най-вече там, дето казва: "Имаме същия дух на вярата" (II Коринтяни 4:13). Защото той казва не "познанието на вярата", а "духът на вярата": и го казва, за да разберем, че вярата се дарява дори ако не бъде измолена, та на нея, молещата, да бъдат дарени други неща. "Но как, пита, ще призват Оногова, в Когото не са повярвали?" (Римляни 10:14). Ето защо духът на вярата прави, щото да имаме вяра, та чрез вярата да измолим молитвено способността да изпълним онова, което ни е заповядано. Затова апостолът постоянно поставя вярата пред закона: понеже ние не сме в състояние да сторим заповяданото от закона, ако чрез вярата не изпросим в молитва силата, за да го сторим.

29. Защото ако вярата се отнасяше единствено към свободното произволение и не се даряваше от Бога, защо се молим да повярват ония, дето не искат да вярват? Ние наистина щяхме да правим това напразно, ако не вярвахме напълно основателно, че всемогъщият Бог може да обърне към вярата дори покварената и враждебна на вярата воля. Прочее, тъкмо свободното произволение на човека се подбужда там, дето е речено: "О, да бяхте сега послушали Неговия глас: "Не ожесточавайте сърцето си" (Псалм 94:8). Но ако Бог не можеше да отстрани и ожесточението на сърцето, не би рекъл той чрез пророка: "Ще взема из тялото им каменното сърце и ще им дам сърце от плът" (Езекиил 11:19). Това било пророчество за Новия Завет, което достатъчно ясно показва апостолът, който казва: "Вие се явявате, че сте писмо Христово, написано не с мастило, а с Духа на живия Бог, не върху каменни скрижали, а върху плътени скрижали на сърцето" (II Коринтяни 3:2). Това, смятам, е казано не за да живеят по плът ония, които са длъжни да живеят по дух: но понеже камъкът, с който се сравнява ожесточеното сърце, е лишен от чувства, на какво би трябвало да се уподоби разбиращото сърце, ако не на чувстващата плът? Защото това е казано и от пророк

Езекиил: "И ще им дам едно сърце, ще вложа в тях нов дух, ще взема из тялото им каменното сърце и ще им дам сърце от плът, за да ходят по Моите заповеди, да пазят Моите наредби и да ги изпълняват; и ще бъдат Мой народ, пък Аз ще бъда техен Бог" (Езекиил 11:19-20). Нима можем да твърдим, без това да звучи напълно нелепо, че добрата заслуга на добрата воля в човека предхожда изтръгването на каменното му сърце, щом "каменното сърце" означава тъкмо извънредно ожесточената и непреклонна във враждата си към Бога воля? Защото там, дето предшествува добрата воля, вече няма сърце каменно.

30. Защото и на друго място Бог съвършено ясно показва чрез същия пророк, че Бог прави всичко това не заради някакви людски добри заслуги, ами за собственото си име. Та той прогласява: "Затова кажи на дома Израилев: тъй казва Господ Бог: не заради вас ще направя това, доме Израилев, а заради Моето свето име, което вие обезславихте у народите, където отидохте. И ще осветя великото Си име, обезславено у народите, сред които го обезславихте, и ще познаят народите, че Аз съм Господ, казва Господ Бог, когато покажа върху вас светостта Си пред очите им. Ще ви взема из народите, ще ви събера от всички страни и ще ви доведе във вашата земя. Ще ви потърся с чиста вода - и вие ще се очистите от всички ваши скверности, и от всички ваши идоли ще ви очисти. Ще ви дам ново сърце и нов дух ще ви дам; ще взема из вашата плът каменното сърце и ще ви дам сърце от плът. Ще вложа във вас Моя Дух и ще направя да ходите по Моите заповеди, да пазите и изпълнявате Моите наредби" (Езекиил 36:22-27). Кой е толкова сляп, та не вижда, кой е толкова вкаменен, та да не чувствава, че благодатта се дарява не според заслугите на добрата воля, щом Господ свидетелствува и казва: "Ще направя това, доме Израилев, заради Моето свето име"? Защо наистина казва: "Ще направя това заради Моето свето име", ако те не смятаха, както най-безсрамно твърдят пелагианите, че това става заради добрите им заслуги? И той показва, че това не било подготвено от никакви техни добри заслуги, ами даже било предшествувано от зли заслуги, като казва: "заради Моето свето име, което вие обезславихте при народите". Кой не вижда, че ужасно зло е да обезславиш светото име Господне? И въпреки това, казва той, заради същото това мое име, което обезславихте, ще ви направя добри, а не заради вас самите: "ще осветя - казва - великото Си име, обезславено у народите, сред които го обезславихте". Та той казва, че ще освети името си, което по-горе нарече "свето". И за това се молим в молитвата Господня, като казваме "Да се свети Твоето име" (Матей 6:9): да се свети в людете онова, което в себе си без съмнение е свято. А след това идва: "И ще познаят народите, че Аз съм Господ, казва Господ Бог, когато покажа върху вас светостта Си". Следователно, макар че самият той е свят, осветява себе си в ония, върху които разпростира благодатта си, като отнема каменното сърце, с което са обезславили името Господне.

Глава XV

31. Ала за да не помисли някой, че там нищо се не върши от людете чрез свободното произволене, в псалом е речено: "Не ожесточавайте сърцата си." И от Иезекиила: "Отхвърлете от себе си всичките си грехове, с които сте грешили, и направете си ново сърце и нов дух; и защо да умираете, доме Израилев? Защото Аз не искам смъртта на умиращия, казва Господ Бог; но обърнете се - и живеете!" (Езекиил 18:31-32). Да припомним, че той казва "обърнете се - и живеете" на ония, които се обръщат към него с думите: "Боже, възстанови ни" (Псалм 79:4). Да припомним, че осъждайки нечестивия, пак той казва: "Изхвърлете от себе си всички ваши нечестия." Да припомним, че казва: "направете си нов дух и ново сърце", същият този, който казва:

"ще ви дам ново сърце и нов дух ще ви дам". Та как този, който казва: "направете си", казва и: "ще ви дам"? Защо нарежда, като се кани да дава? Защо дава, ако човекът трябва да го направи? Не затова ли, че дарява заповяданото, като помага да го извърши онзи, комуто е заповядано? Но волята в нас е винаги свободна, само че не винаги е добра. Защото тя е свободна или от правдата, когато служи на греха, и тогава е зла; или от греха, когато служи на правдата, и тогава е добра. А благодатта Божия е винаги добра и тя допринася, щото да стане човек на добрата воля онзи, чиято воля преди това е била зла. Тя допринася и, щото самата добра воля (след като вече е започнала да бъде такава) да нараства и да стане толкова голяма, че да е в състояние да изпълни божествените заповеди, които възжелала, понеже желала силно и съвършено. Този именно е смисълът на писаното: "Ако желаеш, ще запазиш заповедите" (Сир., 15:15) - че човекът, който желае, ала не може, да узнае, че още не е пожелал достатъчно, и да се моли да има такава воля, която ще е достатъчна, за да изпълни заповедите. И разбира се, ще му бъде помогнато да извърши заповяданото. Защото полезно е да желаем тогава, когато можем, и полезно е да можем, когато желаем: защото каква е ползата да желаем невъзможното или да не желаем възможното?

Глава XVI

32. Пелагианите си въобразяват, че знаят нещо велико, когато твърдят: "Бог не би заповядал нещо, за което знае, че не може да бъде извършено от човека." Кой не знае това? Но той заповядва неща, които не можем да сторим, за да узнаем какво трябва да измолим от него. Защото самата вяра е тази, която измолва молитвено онова, което законът заповядва. Най-сетне, същият, който бе рекъл: "Ако желаеш, ще запазиш заповедите", малко по-нататък казва в същата книга: "Кой ще ми даде стража за устата ми и печат на благоразумието върху устните ми, за да не падна чрез тях, и да не ме погуби езикът ми!" (пак там 22:31). Естествено, той вече е приел заповедта: "Нека сдържа езика си от зло и устата си от коварни думи" (Псалм 33:14). А щом е истинно реченото от него: "Ако желаеш, ще запазиш заповедите", защо търси стража за устата си, подобно на оня, който казва в псалма: "Постави, Господи, стража на устата ми" (Псалм 140:3)? Защо не му е достатъчна заповедта Божия и собствената му воля - щом пожелает ли, ще запази заповедите? Толкова много са Божиите заповеди против гордостта: той вече ги знае; значи ако пожелает, ще ги запази. Защото малко след това казва: "Господи, Отче и Боже на живота ми, не позволявай да се възгордеят очите ми." Законът вече му е рекъл: "Не пожелавай" (Изход 20:17): значи да пожелает и да стори заповяданото - защото ако пожелает, ще запази заповедите. Защо продължава и казва: "Отмахни пожеланията от мене."? Толкова много заповеди е дал Бог против сладострастието: нека ги изпълни - нали щом пожелает, ще запази заповедите. Защо е този вопъл към Бога: "Пощевките на корема и сладострастието да ме не овладеят" (Сир., 23:4-5). Ако му кажем това лице в лице, той с пълно основание ще отвърне и ще ни рече: "От моята молитва, с която измолвам от Бога всичките ти неща, ще разберете думите ми: "Ако желаеш, ще запазиш заповедите". Защото е сигурно, че ако пожелаем, ще запазим заповедите: но за да бъде подготвена волята ни от Господа, трябва да измолим от него, щото да искаме толкова, колкото е достатъчно, за да го сторим по собствена воля. Сигурно е, че когато искаме, тъкмо ние искаме: но той прави, щото да искаме доброто, за което е казано малко по-долу: "От Господа се подготвя волята"; за което е казано: "Господ укрепи стъпките на такъв човек и благоволи към неговите пътища" (Псалм 36:33); за което е казано още: "Бог е, Който ви прави и да искате, и да действате" (Филипяни 2:13). Сигурно е, че когато правим нещо, тъкмо ние го правим; но за това допринася, предоставяйки на волята ни сили най-действени, онзи, който е

рекъл: "Ще направя да ходите по Моите заповеди, да пазите и изпълнявате Моите наредби" (Езекиил 36:27). Когато казва: "ще направя, че да правите", какво друго казва, освен: "ще взема от вашата плът каменното сърце", заради което не изпълнявахте заповедите ми, "и ще ви дам сърце от плът", за да ги изпълнявате? А няма това не означава: "Ще взема ожесточеното сърце, заради което не ги изпълнявахте, и ще ви дам сърце послушно, за да ги изпълнявате"? Прави, щото да правим този, комуто казва човекът: "Постави, Господи, стража на устата ми." А това означава: "Направи тъй, че да поставя стража на устата си." Това благоволение вече споходило оня, който казва: "Поставих стража на устата си" (Псалм 38:2).

Глава XVII

33. Така че онзи, който иска, ала не може да изпълни заповедта Божия, вече има добра воля, но малка и немощна; и той ще може да я изпълни, когато волята му стане голяма и силна. Защото когато мъчениците изпълнявали онези велики заповеди, правели го с наистина голяма воля, сиреч с голяма любов: за която любов сам Господ казва: "Никой няма любов по-голяма от тая, да положи душата си за своите приятели" (Йоан 15:13). Затова и апостолът казва: "Не дължете никому нищо, освен взаимна любов; защото който люби другото, изпълнил е закона. Защото заповедите: не прелюбодействуй, не убивай, не кради, не лъжесвидетелствуй, чуждо не пожелавай, и всяка друга заповед се съдържа в тия думи: възлюби ближния си като самаго себе си. Любовта не прави зло на ближния; и тъй, любовта е изпълнение на закона" (Римляни 13:8-10). Такава любов още нямало у апостол Петър, когато от страх трижди се отрекъл от Господа (Матей 26:69-75). Защото, както казва в посланието си евангелистът Йоан, "в любовта страх няма, но съвършената любов пропъжда страха" (I Йоан 4:18). И все пак, макар и малка и несъвършена, тя не отсъствала у него, когато рекъл Господу: "Душата си за Тебе ще положи" (Йоан 13:37): защото мислел, че може, понеже чувствувал, че иска. И кой дарил тази, макар и малка любов, ако не онзи, който подготвя волята и със съдействието си завършва онова, що с действието си начева? Защото същият, който съдействува нам, желаещите, за завършване на делото, предизвиква в нас и дава начало на самото желание. Затова апостолът казва: "Уверен съм в това, че Тоя, Който почна у вас доброто дело, ще го върши дори до деня на Исуса Христа" (Филипяни 1:16). Наистина, той предизвиква желанието ни без нас самите; а когато възжелаем, и то тъй, че да изпълним желанието си, съдействува с нас: без него обаче (предизвикващ желанието или съдействащ му) не сме способни да извършим нито едно от делата на благочестието. За този, който предизвиква желанието в нас, е речено: "Бог е, Който ви прави да искате, и да действате." А пък за този, който ни съдействува, когато вече желаем и желанието си изпълняваме, е казано: "Знаем, че на ония, които любят Бога, всичко съдействува към добро" (Римляни 8:28). Какво означава "всичко", ако не и самите ужасни и жестоки страдания? Наистина, бремето Христово, толкова тежко за малодушието, е леко за любовта. Защото Господ е казал, че бремето му е леко (Матей 11:30), тъкмо на люде като Петър, какъвто бил той не когато се отрекъл от Христа, ами когато приел страданието за него.

34. Препоръчвайки тази любов, сиреч възпламенената от божествената любов воля, апостолът казва: "Кой ще ни отлъчи от любовта Божия: скръб ли, притеснение ли или гонение, глад ли или голотия, опасност ли или меч? Както е писано: "заради Тебе весден ни умъртвяват; смятат ни като овци за клане". Но във всичко това удържаме преголяма победа чрез Оногова, Който ни възлюби. Защото аз съм уверен, че ни смърт, нито живот, ни Ангели, ни Власти, нито Сили, ни настояще, нито бъдеще, ни височина,

ни дълбочина, нито друга някоя твар ще може да ни отлъчи от любовта Божия в Христа Иисуса, нашия Господ" (Римляни 8:35-39). И на друго място казва: "Ще ви покажа път още по-превъзходен. Да говоря всички езици човешки и дори ангелски, щом любов нямам, ще бъда мед, що звънти, или кимвал, що звънка. Да имам пророчески дар и да зная всички тайни, да имам пълно знание за всички неща и такава силна вяра, че да мога и планини да преместям, - щом любов нямам, нищо не съм. И да раздам всичкия си имот, да предам и тялото си на изгаряне, - щом любов нямам, нищо не ме ползува. Любовта е дълготърпелива, пълна с благодат, любовта не завижда, любовта се не превъзнася, не се гордее, не безчинствува, не дири своето, не се сърди, зло не мисли, на неправда се не радва, а се радва на истина; всичко извинява, на всичко вярва, на всичко се надява, всичко претърпява. Любовта никога не отпада." И малко след това: "А сега остават ти три: вяра, надежда, любов; но по-голяма от тях е любовта. Стрежете се към любовта" (I Коринтяни 12:31-14:1). И на галатяните казва същото: "Към свобода сте призвани вие, братя; само че свободата ви да не служи като повод да угаждате на плътта, но с любов си служвайте един другиму. Защото целият закон се изпълнява в една дума, именно в: възлюби ближния си като себе си" (Галатяни 5:13-14). Същото казва и на римляните: "Който люби другото, изпълнил е закона" (Римляни 13:8). Същото и на колосяните: "А над всичко това облечете се в любовта, която е свързка на съвършенството" (Колосяни 3:14). И на Тимотей: "А целта на поръчването е да се породи любов"; и сетне прибавя каква да е тя: "от чисто сърце, от добра съвест и нелицемерна вяра" (I Тимотей 1:5). А с думите, отправени към коринтяните: "Всичко у вас да става с любов" (I Коринтяни 16:14), достатъчно ясно показва, че дори порицанието, което на порицаваните се сторва тягостно и горчиво, трябва да се прави с любов. Затова и когато другаде казва: "Вразумявайте безчинните, утешавайте малодушните, подкрепяйте немощните и бъдете дълготърпеливи към всички", тутакси добавя: "Гледайте никой никому да не отвръща зло за зло" (I Солунци 5:14-15). Така че и когато биват порицавани безчинните, не със зло за зло се отвръща, ами с добро. И какво, ако не любовта, прави всичко това?

35. И апостол Петър казва: "А най-вече имайте усърдна любов един към други, защото любовта покрива много грехове" (I Петрово 4:8). А също и апостол Яков: "Ако изпълнявате обаче царски закон според Писанието: "възлюби ближния си като себе си" - добре правите" (Яков 2:8). Същото срещаме и у апостол Йоан: "Който обича брата си, той пребъдва в светлината" (I Йоан 2:10). И на друго място: "Всякой, който не върши правда, не е от Бога, също и който не обича брата си." И другаде: "А заповедта Му е тая, да вярваме в името на Неговия Син Иисуса Христа и да любим един други" (пак там 3:10, 23). И отново: "И ние имаме от Него тая заповед: "който люби Бога, да люби и брата си" (пак там 4:21). И малко по-долу: "По това познаваме, че любим чедата Божии, като любим Бога и пазим Неговите заповеди. Защото любовта към Бога се състои в това: да пазим заповедите Му. И Неговите заповеди не са тежки" (пак там 5:2-3). И във второто му послание е написано: "Не като че ти пиша нова заповед, но оная, която имаме отначало, да любим един другото" (II Петрово 5).

36. А и сам Господ Иисус говори, че всеки закон и всяко пророчество се опира на тия две заповеди - любовта към Бога и любовта към ближния (Матей 22:40). За тия две заповеди в евангелието по Марка е писано: "Един от книжниците, като чу препирните им и като видя, че Иисус им отговаряше добре, приближи се и Го попита: коя е първа от всички заповеди? А Иисус му отговори: първа от всички заповеди е: "слушай, Израилю! Господ, Бог наш, е един Господ, и възлюби Господа, Бога твоего, от всичкото си сърце и от всичката си душа, и с всичкия си разум, и с всичката си сила". Тази е

първата заповед. Втора, подобна ней, е: "възлюби ближния си като себе си". Друга заповед, по-голяма от тия, няма" (Марк 12:28-31). А в евангелието по Йоана казва: "Нова заповед ви давам, да любите един другото; както ви възлюбих, да любите и вие един другото. По това ще познаят всички, че сте Мои ученици, ако любов имате помежду си" (Йоан 13:34-35).

Глава XVIII

37. Всички тези предписани за любов, сиреч да се възлюбят Бог и ближният, са толкова значими и такива, че всяко нещо, което човек си въобразява, че прави добро, в никакъв случай не става за добро, ако се прави без любов; та тези предписания за любов напразно биха се давали на хора, лишени от свободен избор на волята. Но щом те се дават на хората и от Вехтия, и от Новия завет (макар че едва в Новия се явила благодатта, обещана във Вехтия, а пък законът без благодат е буква убиваща, докато благодатта е дух животворящ), откъде идва у хората любовта към Бога и ближния, ако не от самия Бог? Защото ако не от Бога, ами от людете, ще са победили пелагианите, ако от Бога - ние ще сме победили пелагианите. Та нека седне между нас като съдник апостол Йоан, и да ни каже: "Възлюбени, нека любим един другото". Когато при тези думи Йоанови те започнат да се превъзнасят и говорят: "Защо ни се предписва това, ако не защото от нас зависи да се обичаме един другото?", то същият този Йоан тутакси ще продължи и, посрамвайки ги, ще рече: "защото любовта е от Бога" (I Йоан 4:7). И тъй, любовта е не от нас, ами от Бога. Защо, значи, е речено: "Нека любим един другото, защото любовта е от Бога", ако не затова, че с тая заповед на свободното произволение да бъде напомнено да дири Божи дар? Впрочем дори и това напомняне би било безплодно, ако преди това не е приело някаква любов, та да се старае да я преумножи и с това да изпълни заповяданото. Когато се казва: "Нека любим един другото" - това е закон; когато се казва: "защото любовта е от Бога" - това е благодат. Защото мъдростта Божия "закон и милост носи на езика си" (Притчи 3:16). Затова и е писано в псалма: "Благословение ще даде Оня, що дал е закон."

38. Та нека никой не ви въвежда в заблуждение, братя мои; защото ние не бихме обичали Бога, ако той преди това не ни е обичал. Същият този Йоан ни показва, че е така, с думите: "Ние Го любим, защото Той по-напред ни възлюби" (I Йоан 4:19). Благодатта ни кара да възлюбим закона, законът без благодат ни превръща в законопрестъпници. Това ни указва и реченото от Господа на учениците му: "Не вие Мене избрахте, но Аз вас избрах" (Йоан 15:16). Защото ако ние първом го бяхме възлюбили, та и той нас да възлюби за заслугата ни, щяхме ние първом да сме го избрали, за да заслужим да бъдем избрани от него. Но сам Бог, който е истината, друго говори и думите му опровергават тая хорска суетност: "не вие Мене избрахте", казва. А щом не сте ме избрали, несъмнено не сте ме и възлюбили: защото как щяхте да изберете тогава, когато не сте възлюбили? И: "Аз вас избрах", казва. Нима не са го избрали и предпочели пред всички блага на тоя свят едва след това? Но те го избрали, защото били избрани; а не че били избрани, задето са го избрали. И хората, избиращи Бога, не биха имали никаква заслуга, ако тях, избиращите, не бе изпреварила благодатта Божия. Затова и апостол Павел, благославяйки солуняните, казва: "Вам пък Господ да наспори и преумножи любовта един към друг и към всички" (I Солунци 3:12). Това благословение за взаимна любов ни е дадено от оня, който ни даде и закона да се обичаме един другото. Най-сетне, на друго място се обръща пък към тях (защото несъмнено у някои от тях вече е било налице онова, което той пожелал да имат) с думите: "Длъжни сме винаги да благодарим на Бога за вас, братя, както подобава,

задето вярата ви твърде много расте и взаимната любов у всеки едно от всички вас тъй изобилства" (II Солунци 1:3). Това им рекъл, за да се не възгордеят заради голямото благо, което имали от Бога, и да не си въобразят, че го имат от себе си. Понеже вярата ви, казва, твърде много расте и взаимната любов у всеки едно от всички вас изобилства, да благодарим Богу за вас, а не да ви хвалим, като че имате всичко това от вас.

39. И на Тимотей говори: "Защото Бог не ни е дал дух на боязливост, а дух на сила, любов и целомъдрие" (II Тимотей 1:7). Нужно е да се пазим да не заключим от това свидетелство на апостола, че не сме приели духа на страха Божи, който е без съмнение голям Божи дар и за който пророк Исаия казва: "Ще почива върху Него Дух Господен, дух на премъдрост и разум, дух на съвет и крепост, дух на знание и благочестие; ще се изпълни със страх Господен" (Исаия 11:2-3). И сме приели духа не на оня страх, поради който Петър се отрекъл от Христа, ами този, за когото сам Христос казва: "Бойте се от Оногова, Който след убиването има власт да хвърли в геената и душата, и тялото; да, казвам ви, от Него се бойте". А това казал, за да се не отречем от него поради оня страх, който смущавал Петър. Тъкмо тоя страх пожелал да отстрани от нас, като рекъл преди това: "Не бойте се от тия, които убиват тялото и сетне не могат нищо повече да сторят" (Лука 12:5, 4). Ние не сме приели духа на тоя страх, ами на силата, любовта и целомъдрието. За този именно дух говори апостолът в посланието си към римляните: "Хвалим се и със скърбите, като знаем, че скръбта поражда търпение, търпението - опитност, опитността - надежда, а надеждата не посрамя, защото любовта Божия се изля в нашите сърца чрез дадения нам Дух Светий" (Римляни 5:3-5). И тъй, не чрез нас, ами чрез дарения ни от Дух Свети любовта (която, разбира се, е дар Божи) прави, щото скръбта да не отнема, а по-скоро да поражда търпението. И към ефесяните се обръща с думите: "Мир на братята и любов с вяра". Велики блага са тия, но нека каже отгде са. "От Бога Отца", казва, "и от Господа Исуса Христа" (Ефесяни 6:25). Значи тези велики блага са не нещо друго, ами дарове Божии.

Глава XIX

40. Не е чудно обаче, че светлината свети в мрака и мракът не я обзема (Йоан 1:5). У Йоана светлината казва: "Вижте, каква любов ни е дал Отец - да се наречем и да сме чеда Божии" (I Йоан 3:1). А у пелагианите мракът говори: "Любовта ни е от нас самите." Ако имаха тази истинска, сиреч християнска любов, те щяха да знаят и откъде я имат; както това знаел и апостолът, който казва: "Ала ние приехме не духа на тоя свят, а Духа, Който иде от Бога, за да знаем това, що ни е дарувано от Бога" (I Коринтяни 2:12). Йоан казва: "Бог е любов" (I Йоан 4:16). А пелагианите твърдят, че и самия Бог имат не от Бога, ами от самите себе си: и макар да признават, че знанието на закона в нас е от Бога, настояват, че любовта е от нас самите. И не чуват, че апостолът казва: "Знанието възгордява, а любовта назидава" (I Коринтяни 8:1). Та има ли нещо по-неуместно, нещо по-глупаво и по-чуждо на пресветата любов от признанието, че от Бога е знанието, което без любов възгордява, а пък от нас е любовта, която отнема от знанието възможността да възгордява? И като казва апостолът: "Христовата любов, която превъзхожда всяко знание" (Ефесяни 3:19), има ли нещо по-неуместно от мнението, че от Бога е знанието, което трябва да се подчини на любовта, а пък от людето е любовта, която превъзхожда знанието? И пак според него истинната вяра и здравето учение са и двете от Бога, понеже писано е: "От устата Му иде знание и разум" (Притчи 2:6); писано е: "Любовта е от Бога" (I Йоан 4:7). И четем: "Дух на премъдрост и разум" (Исаия 11:2); четем: "Дух на сила, любов и целомъдрие" (II

Тимотей 1:7). Но по-голям дар от знанието е любовта: защото когато има знание у човека, нужна е любов, за да се не възгордее; а любовта "не завижда, не се превъзнася, не се гордее" (I Коринтяни 13:4).

Глава XX

41. Мисля, че достатъчно се опълчих в словестната битка против ония, дето неистово нападат благодатта Божия, която не отнема човешката воля, ами я обръща от зла в добра и, като стане добра, пак ѝ помага; и че в словесния сблъсък не толкова аз, а самото Писание се обръщаше към вас с най-очевидните свидетелства на истината. Това божествено Писание показва (ако вникнем внимателно в него), че Богу са подвластни не само добрите човешки пожелания, които Бог сам сътворява от злите и (като станат добри) ги насочва към добрите деяния и към вечния живот, ами и тези, лелеещи светските твари - и са му подвластни така, че Бог ги принуждава да се накланят към каквото и когато той пожелае - било за да благоволи към някого, било за да накаже друго, както сам Бог съди със своята наистина тайнствена, но несъмнено напълно справедлива присъда. Защото ние установяваме, че някои прегрешения са и наказания за други грехове: като съдовете на гнева, приготвени - както казва апостолът (Римляни 9:22) - за погибел; като ожесточението фараоново, за причина на което се посочва нуждата да се изяви в него силата Божия (Изход 7:3 и 10:1); като бягството на синовете Израилеви пред лицето на враговете им от града Гай - защото в душите им бил предизвикан страх, та да бягат, и това било сторено, за да бъде наказано прегрешението им по начин, по който трябвало да бъде наказано. Затова Господ казва на Исус Навин: "Не можах да устоят синовете Израилеви пред враговете си" (Исус Навиев 7:4,12). Какво означава: "Не можах да устоят"? Защо не са устояли със свободното си произволение, ами са побягнали с объркана от страха воля - не затова ли, че Бог властва над човешката воля и, бъде ли разгневен, всява ужас у когото желае? Нима не по собствена воля воювали срещу предвождания от Исус Навин народ Божи враговете Израилеви? Но въпреки това казва Писанието: "От Господа беше това, дето те ожесточиха сърцето си и с бой посрещнаха Израил - за да бъдат предадени на заклятие" (пак там 11:20). Нима не по собствена воля онзи негодник, синът на Гера, злословил срещу цар Давид? И въпреки това какво казва Давид, изпълнен с истинска, възвишена и благочестива мъдрост? Какво казва на оногова, който опитал да го пронже с меч на злоречието? "Какво ни е", казва "мене и вам, синове Саруеви? Оставете го да злослови, защото Господ му е заповядал да злослови Давида. А кой може да каже: Защо правиш тъй?". И сетне божественото Писание ни известява вече пълното разсъждение на царя, поемайки един вид от друга изходна точка, като казва: "И Давид каза на Авеса и на всичките си слуги: когато син ми, който е излязъл от моите чресла, търси душата ми, толкоз повече един син на вениаминец; оставете го, нека злослови, защото Господ му е казал; може би Господ ще погледне милостиво на унижението ми, и ще ми въздаде Господ добро за днешното му злословие" (II Царе 16:5-12). А мъдрият ще разбере, защо Господ е казал на този човек да злослови срещу Давид. Защото той не му го заповядал (тъй като в такъв случай би заслужил похвала за послушанието си), ами към този грях склонил - със своята справедлива и тайнствена присъда - волята му, зла в собствената си порочност. Затова е речено: "Господ му е казал". Защото ако се е подчинил на заповедта Божия, този човек би заслужил по-скоро похвала, отколкото наказание; а ние знаем, че по-късно той бил наказан за този си грях. Не е премълчана и причината, поради която Господ му казал да злослови по такъв начин срещу Давид, сиреч поради която въвел и пропуснал в този грях злото му сърце: "за да погледне Господ милостиво на унижението ми, и да ми въздаде Господ добро за днешното му злословие". Ето как

се доказва, че Бог използва и сърцата на злите за прослава и помощ на добрите. Така използвал Юда, предател на Христа, така използвал юдеите, дето разпнали Христа. И колко много блага приготвил с това за народите, които ще повярват! Бог и самия дявол, най-злия, използва за добро - за да бъде изпитана и утвърдена вярата и благочестието на добрите люде: и го прави не за себе си, който всичко знае още преди да е станало, ами за нас, които имаме нужда с нас да бъде постъпено така. Нима не по своя воля Авесалом избрал съвета, с който си навредил? И въпреки това той постъпил така, понеже Господ се вслушал в молитвата на баща му да стане точно така. Затова Писанието казва: "Тъй Господ отсъди да се осуети добрият Ахитофелов съвет, за да навлече Господ злочестина върху Авесалома" (пак там 17:14). Добър съвет Писанието нарича оня, който в момента бил от полза за делото, защото той бил от полза за Авесалом, ала във вреда на баща му, против когото се опълчил: така че той би го надмогнал, ако Господ не осуетил дадения от Ахитофел съвет, внушавайки на сърцето Авесаломово да отхвърли този съвет и да избере другия, който не му бил изгоден.

Глава XXI

42. Кой няма да се разтрепери пред тия божествени присъди, с които Бог върши в сърцата дори на злите люде всичко, каквото пожелае, въздавайки им обаче според заслугите им? Ровоам, синът Соломонов, пренебрегнал спасителния съвет на старците, който му дали те - да не постъпва жестоко с народа, а с охота възприел думите на връстниците си, да отвърне със заплахи на ония, на които трябвало да отговори с ласка. От къде е това, ако не от собствената му воля? Ала поради това се отрекли от него десетте колена Израилеви и си избрали друг цар, Иеровоам, та да се изпълни волята на разгневения Бог, което им било предвещано и отнапред. Защото какво казва Писанието? "И царят не послуша народа, защото тъй бе съдено от Господа, за да се изпълни думата Му, която бе изрекъл Господ чрез Ахия Силомец на Наватовия син Иеровоама" (III Царе 12:3-20). Естествено, това било сторено чрез човешката воля, но тъй, както Господ отсъдил. Прочетете книгата Паралипоменон и във втората книга ще видите, че е писано: "И възбуди Господ против Иорама духа на филистимци и араби, съседи етиопци, и те се дигнаха против Иудея, нахълтаха в нея и заграбиха всичкия имот, що беше в дома на царя" (II Паралипаменон 21:16-17). Тук е показано, че Бог възбудил враговете да опустошат земите на тия, които отсъдил, че заслужават такова наказание. Нима въпреки това филистимците и арабите се вдигнали и нахълтали в земята иудейска не по своя воля, или се вдигнали по своя воля така, че да е лъжа писаното, дето Господ възбудил духа им да сторят това? Вярно е по-скоро и едното, и другото - и че се вдигнали по своя воля, и че при все това Господ възбудил духа им. А може да се рече и тъй: и че Господ възбудил духа им, и че при все това те се вдигнали по своя воля. Защото Всемогъщият събужда в сърцата човешки волевото движение, та да стори чрез тях онова, що е поискал да стори (а той изобщо не може да пожелае нещо неправедно). Какво означава реченото от човека Божий на цар Амасия: "Нека не ходи с тебе израилска войска, защото Господ не е с израилтяните, не е с никого от Ефремовите синове, а иди самичък, върши работа, подвизавай се храбро във войната. Иначе ще те хвърли Бог пред врага, защото у Бога има сила да подкрепи и да събори" (пак там 25:7-8)? По кой начин силата Божия подкрепя едни във войната, давайки им увереност, а други обръща в бягство, пращайки върху им страх, ако не затова, че онзи, който сътворил на небето и земята всичко, което пожелал (Псалм 134:6), действа и в човешките сърца? Да прочетем какво рекъл израилският цар Иоас, пращайки вест до цар Амасия, който желаел да воюва срещу него. Той казва малко по-нататък: "Стой у дома си. За какво ти е да предизвикваш разпра за твоя злочестина? Ще паднеш ти и

Иуда с тебе" (IV Царе 14:9-10). По-късно Писанието прибавя: "Но Амасия не послуша, понеже това беше от Бога, - за да ги предаде в ръката на Йоаса, задето взеха да прибегват към идолупоклонството, Бог сторил тъй, че онзи, комуто с право се разгневил, да не чуе в сърцето си спасителното увещание, ами да го пренебрегне и да влезе във война, където да падне заедно с войската си. И чрез пророк Иезекиил казва Бог: "Ако пък пророк допусне да се измами и каже дума тъй, като че ли аз, Господ, съм научил тоя пророк, то аз ще простра против него Моята ръка и ще го премахна из Моя народ Израила" (Езекиил 14:9). В книгата Естир е написано, дето една жена от израилския народ в земята на пленничеството станала жена на чуждородния цар Артаксеркс: та в тази книга е писано, че когато трябвало да се намеси в защита на своя народ, който царят заповядал да бъде изстребен, където и в царството му да се намира, тя се обърнала с молитва към Бога: защото голямата необходимост я принудила да се реши да влезе при царя противно на заповедта и разпоредбата му (Естир 3 и 4). И вижте какво казва Писанието: "Като обърна лицето си, светнало от слава, царят погледна силно разгневен; и царицата падна духом, измени лице от премаляване и се облегна о главата на слугинята, която придружаваше. И Бог измени духа на царя в кротост (пак там, 5:1). В Притчи Соломонови е писано: "Сърцето на царя е в ръката на Господа, както потоците водни: Той го насочва, накъдето поиска" (Притчи 21:1). И в псалм сто и четвърти е казано, какво сторил Бог на египтяните: "Възбуди в сърцето им омраза против народа Си и лукавство против рабите Му" (Псалм 104:25). А вижте какво е писано и в апостолските писания; например в посланието на апостол Павел до римляните: "Затова и Бог, според похотите на сърцата им, предаде ги на нечистотата." И малко по-нататък: "Затова Бог ги предаде на срамотни страсти." И малко по-нататък: "А понеже не се опитаха да имат Бога в разума си, то Бог ги предаде на извратен ум - да вършат онова, що не прилича" (Римляни 1:23, 26, 28). И във второто си послание до солуняните казва за някои: "Загиват, задето не са приели любовта на истината за свое спасение. И затова Бог ще им прати действие на заблуда, за да повярват на лъжата, та да бъдат осъдени всички, които не са повярвали в истината, а обикнали неправдата" (II Солунци 2:10-12).

43. С тези и подобни на тях свидетелства на божественото слово (чието изброяване би било твърде дълго) достатъчно ясно е показано - доколкото мога да преценя, - че Бог действа и в сърцата човешки, скланяйки волята им накъдето желае - било според милосърдието си към доброто, било според заслугите им към злото; и ги съди понякога скрито, понякога тайно, но винаги справедливо. Защото в сърцето ви трябва да бъде укрепено непоклатимо, че няма неправда у Бога (Римляни 9:14). И затова, като прочетете в Писанието на истината, че някои люде са съблазнени от Бога или че сърцата им са затъпяли и закоравели, не се съмнявайте, че отнапред са били лошите им заслуги, тъй че с право са изтърпяли тези неща: за да не изпаднете и вие в положението, за което говори Соломоновата притча: "Глупостта на човека изкривява пътя му, а сърцето му негодува против Господа" (Притчи 19:3). Наистина, благодатта не се дава според заслугите на човеците, в противен случай благодатта не би била вече благодат (Римляни 11:6): тя се нарича благодат тъкмо понеже се дава даром. И ако Бог е властен да действа и в сърцата на злите - било чрез ангелите, било чрез добрите или злите люде, било по някакъв друг начин - според заслугите им, чиято злостност не е сътворена от него, ами или е извлечена изначално от Адама, или е прораствала чрез собствената им воля, какво чудно има в това, дето върши добро в сърцата на избраниците си чрез Светия Дух този, който е направил сърцата им от зли да станат добри?

Глава XXII

44. Но нека се вгледат хората в които и да е добри заслуги, които според тях предхождат оправдаването чрез Божията благодат. Те не разбират, че като казват това, тъкмо благодатта и отричат. Нека се вгледат, както казах, но само що се отнася до възрастните; що се отнася до децата, пелагианите не намират какво да отвърнат - защото детската воля не е насочена към придобиване на благодат (а според тях тъкмо заслугата на волята предшества благодатта), а освен това виждаме как младенците се противят и плачат, когато ги кръщават или ги причастяват към светите тайнства; това би им се вменявало в голям грях заради нечестивостта, ако те вече се ползуваха от свободното произволение: и въпреки това дори в противящите се прониква благодатта, очевидно непредхождана от никаква добра заслуга - в противен случай благодатта вече не би била благодат. А понякога тази благодат се дава на синовете на неверници, които по силата на тайнственото Божие провидение по някакъв начин попадат в ръцете на люде благочестиви; а синовете на вярващи понякога не получават, защото е налице препятствие, което ѝ пречи да им се притече на помощ в бедата. Всичко това става чрез тайнственото Божие провидение, чиито присъди са неизповедими и пътищата - неведоми: та вижте, какво казал първом апостолът, за да продължи след това. Защото като писал до римляните, сиреч до езичниците, той отворил дума за юдеите и езичниците, и рекъл: "Както и вие някога си бяхте непокорни Богу, а сега сте помилувани, поради тяхното непокорство, така и те сега са непокорни поради вашето помилуване, та и самите те да бъдат помилувани. Защото Бог затвори всички в непокорство, та всички да помилува" (Римляни 11:30-33). И когато проумял какво е казал, възторгвайки се от непоколебимата истинност на своето изказване, но и от неговата голяма дълбочина (как Бог ги затворил в непокорство, та всички да помилува, един вид правейки зло, за да се получи добро), тутакси се провикнал и рекъл: "О каква бездна богатство, премъдрост и знание у Бога! Колко са непостижими Неговите пътища!" Порочните люде не мислят за тия непостижими съдби и неизследими пътища; те, лесно схващащи казаното, но неспособни да го уразумеят, си въобразяват и си представят, че апостолът е казал: "Да правим зло, за да излезе добро" (пак там 3:8). Невъзможно е апостолът да е казал нещо такова; но неразумните люде си въобразяват, че е речено точно това, когато чуят думите на апостола: "А законът биде привнесен, за да се умножи престъплението. Дето пък се умножи грехът, благодатта се яви в голямо изобилие" (пак там 5:20). Но благодатта прави това, та вече да вършат добро ония, които са вършили зло, а не да тънат в зло, мислейки, че ще им се въздаде добро. И тъй, те не бива да казват: "Да правим зло, за да излезе добро", а "Правихме зло, а излезе добро; нека вече да правим добро, та в бъдеще да получим за доброто добро ние, които сега получаваме за злото добро." Поради което в псалма е писано: "Милост и съд ще възпявам Тебе, Господи" (Псалм 100:1). И тъй, синът человечески е дошъл първом в света не за да го съди, а за да бъде спасен чрез него светът (Йоан 3:17) - и то чрез милосърдието му; а едва после ще дойде заради съда, за да съди живи и мъртви - макар че и в наши дни спасението не става без съд, само че таен, защото е рекъл Господ: "За съд дойдох Аз на тоя свят, за да виждат невиждащите, а виждащите да станат слепи" (пак там 9:39).

Глава XXIII

45. Следователно свържете всичко това с тайнствените присъди Божии, когато видите, че при една и съща вина, която без съмнение носят всички деца, наследили зло от Адама, на едного се помага, за да приеме кръщението, другиму не се помага, та да умре

той в провинението си; че един кръстен бива оставен в тоя живот, ако и Бог да знае отнапред бъдещото му нечестие, а друг кръстен е отнет от тоя живот, за да не измени злоба разума му (Премъдрост Соломонова 4:11). Но не приписвайте в тези случаи несправедливост или незнание Богу, у когото е източникът на правдата и мъдростта; ами, както ви съветвах в началото на тази проповед, следвайте това, до което сте достигнали, и Бог ще ви го разкрие (Филипяни 3:16 и 15) ако не в този живот, то в другия: защото няма нищо скрито, което да се не открие (Мат., 10:26). Та когато чуете Господ да казва: "Аз, Господ, съм научил тоя пророк" (Езекиил 14:9), и апостолът да казва: "Когото иска, милува, а когото иска, ожесточава" (Римляни 9:18), в оня, когото е допуснал да бъде съблазнен или ожесточен, допуснете непременно зли заслуги, а пък в оня, когото милува, признайте с непоколебима вяра Божията благодат, която въздава за злото не със зло, ами с добро. И не отнемайте свободната воля на фараона само затова, защото Бог говори на много места: "Аз ожесточих фараона", "ожесточих го" или "ще ожесточа сърцето на фараона" (Изход 4-14, *passum*). Защото от тук следва, че сам фараонът не е ожесточил сърцето си. Защото и друго четем за него, когато били премахнати от него песите мухи: "Но и тоя път фараонът ожесточи сърцето си и не пусна народа" (пак там 8:32). Ето защо и Бог го ожесточил чрез праведния съд, и фараонът чрез свободния си избор. Та бъдете сигурни, че трудът ви няма да бъде напразен, ако вие, тръгвайки с добро намерение, го запазите чак до края. Защото Бог, който не въздава сега на ония, които освобождава, според делата им, в бъдеще ще въздаде всекиму според делата му (Матей 16:27). Ще въздаде Бог и за злото със зло, понеже е праведен; и за злото с добро, понеже е благ и праведен; единствено за доброто не въздава със зло, понеже не е несправедлив. Следователно въздава за неправдата - с наказание; и въздава за злото с добро, за неправдата - с благодат; и въздава за доброто с добро, за благодатта - с благодат.

Глава XXIV

46. Препрочитайте постоянно тая книга и, ако разберете, благодарете Богу; а там, дето не разбирате, молете се да разберете: защото Господ ще ви даде разум. Помнете, че писано е: "Ако ли някому от вас не достига мъдрост, нека проси от Бога, Който дава на всички щедро и без укор - и ще му се даде" (Яков 1:5). Тази е мъдростта, низхождаща свише, за която говори и сам апостол Яков. А гонете и от себе си и се молете да не е във вас другата мъдрост, която проклена с думите: "Но ако в сърцето си имате горчива завист и свадливост, не се хвалете и не лъжете против истината: това не е мъдрост, която слиза отгоре, а земна, душевна, бесовска; защото дето има завист и свадливост, там е неуредица и всичко лошо. А мъдростта, която иде отгоре, е първом чиста, после мирна, снизходителна, отстъпчива, пълна с милосърдие и с добри плодове, безпристрастна и нелицемерна" (пак там 3:14-17). Е, кое благо няма да има онзи, който ще изпроси и измоли тая мъдрост от Господа? И оттук разберете благодатта; защото ако тази мъдрост беше от нас, тя не би идвала свише и не би трябвало да изпросваме от Бога, който ни е сътворил. Братя, молете се и за нас, та да живеем целомъдрено, благочестиво и праведно в този наш век, очаквайки да се сбъдне блажената надежда и да се яви Господ и Спасител наш Иисус Христос (Тит 2:12-13), комуто са честта, славата и царството с Отца и Духа Свети за векове вечни. Амин.